Kategorik tasım

Categorical syllogism

İki öncül ve bir sonuçtan oluşan, terimler arası **kapsama** ilişkisine dayanan çıkarım türüdür.

1. Büyük Öncül: Tüm insanlar ölümlüdür.
2. Küçük Öncül: Sokrates bir insandır.
3. Sonuç: Öyleyse, Sokrates ölümlüdür.

Temel bileşenleri

Üç terim ve üç önermeden oluşur.

Üç terim

1. Orta Terim (M): İki öncülde de geçen ve diğer iki terimi birbirine bağlayan terimdir. Yukarıdaki örnekte “insan”.
2. Büyük Terim (P): Sonucun yüklemi (predicate) olan terimdir. Örnekte “ölümlü”.
3. Küçük Terim (S): Sonucun öznesi (subject) olan terimdir. Örnekte “Sokrates”.

Üç önerme

1. Büyük Öncül: Büyük terimi (P) ve orta terimi (M) içeren önermedir.
2. Küçük Öncül: Küçük terimi (S) ve orta terimi (M) içeren önermedir.
3. Sonuç: Büyük terim (P) ve küçük terim (S) arasındaki ilişkiyi belirten önermedir.

Kategorik önerme türleri

Kategorik tasımlardaki önermeler dört temel formda olabilir.

- A: Tümel Olumlu—Tüm S, P'dir. (Tüm kuşlar kanatlıdır.)
- E: Tümel Olumsuz—Hiçbir S, P değildir. (Hiçbir kedi kanatlı değildir.)
- I: Tikel Olumlu—Bazı S, P'dir. (Bazı hayvanlar kanatlıdır.)
- O: Tikel Olumsuz—Bazı S, P değildir. (Bazı hayvanlar kanatlı değildir.)

Tasımın kıpısı ve modu

Bir tasımın geçerli olup olmadığını anlamak için kıpısına ve moduna bakılır.

- Mod (Mood): Tasımdaki üç önermenin sırasıyla hangi türden olduğunu belirten harf dizisidir. Sokrates örneği A-A-A modundadır.
- Kıpı (Figure): Orta terimin öncüllerdeki konumuna göre belirlenir. 4 farklı kıpı vardır:

1. Kıpı: M—P / S—M → S—P (Örnekteki)
2. Kıpı: P—M / S—M → S—P
3. Kıpı: M—P / M—S → S—P
4. Kıpı: P—M / M—S → S—P

Geçerlilik

Klasik mantıkta 4 kıpı ve 64 (4x4x4) farklı mod kombinasyonu mümkündür, bunların sadece 24'ü geçerli tasım oluşturur. Geçerlilik belirli kurallara (orta terimin sonuçta geçmemesi, en az bir tümel önerme olması gibi) bağlıdır.

Barbara olarak bilinen ve en bilinen geçerli tasım 1. Kıpı, A-A-A modundadır.

Neden önemli

Akıl yürütmenin temeli kategorik tasımdır. Argümanları analiz etmek ve geçersiz olanları tespit etmek için yöntem sağlar. Matematik ve bilimin temelinde yatar.

Modern mantıktaki yeri

Modern sembolik mantık, kategorik tasımları daha geniş bir bağlamda ele alır ve yüklemler mantığının özel bir durumu olarak görür. Örneğin, “Tüm S, P’dir” önermesi ∀x (S(x) → P(x)) ("S olan her x için, P(x) doğrudur") şeklinde ifade edilir.

Okuduğunuz için teşekkür ederim.